

Oponentský posudek na habilitační práci
 Vladimír Maňas
 Nicolaus Zangius: hudebník přelomu 16. a 17. století.
 Brno, Masarykova univerzita 2020. 204 s.
 Příl. CD N. Zangius: *Cantiones sacrae*
 ISBN 978-80-210-9716-2

Hudba na Moravě na počátku 17. století je dosud málo probádaná. Téma, které si Dr. Maňas odvážně zvolil za habilitační práci je proto významné, i když nesnadné. Výzkum byl badatelsky velmi náročný, protože prameny k životu a dílu Nicolaa Zangia jsou rozptýlené převážně mimo území České republiky a přístup k nim je někdy obtížný. Práce s nimi je do značné míry nevděčná, protože prameny často kladou otázky, na které přes všechno úsilí nenacházíme odpověď.

Chránová hudba, zejména v zemích zasažených reformací totiž poskytovala zvláštní obraz. Teologické otázky v ní totiž nehrály zásadní roli, většina konfesí užívala stejných liturgických textů, které převzala od katolíků. Zvláště luteráni měli k chránové hudbě velmi úzký vztah a jejich skladatelé často zhudebňovali texty, které používali i katolíci: žalmy, Magnificat, Píseň písní, části ordinaria, texty Bernarda z Clairvaux. Luteráni si již kolem roku 1600 osvojili také zálibu ve vícesborovosti, která se zrodila v polovině 16. století v Římě a v Benátkách jako výraz potridentského triumfalismu katolické církve. Luteráni se neobávali ani expresivní výrazovosti kterou přineslo koncem 16. století italské baroko, jak to vidíme názorně na Heinrichu Schützovi, jehož učitelem byl v letech 1609–1612 Giovanni Gabrieli, kapelník u Sv. Marka v Benátkách. Na rozdíl od luteránů kalvíni a jim blízké konfese včetně Jednoty bratrské lpěli v bohoslužbě na jednohlasém zpěvu a proto nám žádné poklady vícehlasé hudby nezanechali. Situace v chránové hudbě v této době na Moravě zůstává stále nepřehledná, stejně jako rozložení a vliv jednotlivých konfesí.

Zangius byl nepochybně Němec a vyznavač luterství, což podstatně neovlivnilo jeho hudební kariéru. Dosavadní literatura o dějinách hudby na Moravě neměla tušení, že tento nadaný skladatel zde dokonce působil. Práce Herberta Haupta (1983) inspirovala Dr. Maňase k pátrání po vztazích Zangia k některým moravským šlechticům, zejména ke Karlu Lichtenštejnovi a Žerotínům. Zaujal ho především inventář lichtenštejnské kapely v Prostějově z roku 1607 a 1608, podle kterého byl Zangius v letech 1604–1606? ve službách Karla Lichtenštejna, pro kterého nakoupil velkou sbírku not a nezvykle vysoký počet hudebních nástrojů. Proto Vladimír Maňas znovu prostudoval rukopis inventářů v lichtenštejnském archivu ve Vídni a vydal jej s korekturami a komentáři v *Opus musicum* 2014. V habilitační práci svou edici uvedl sice v seznamu literatury, ale v kapitole Prostějovské inventáře (s. 139–144) ji z nepochopitelných důvodů ani necitoval. Snad mu v tom bránil ostych opakovat něco, co už jednou publikoval. Pro čtenáře jeho knihy je to škoda, protože ne každý má *Opus musicum* k dispozici. Proto se domnívám, že měl uvést aspoň seznam autorů, jmenovaných v prostějovských inventářích. Dva obrázky z rukopisu (s. 108–109) tento nedostatek neřeší.

Podle místa působení je překvapením, že hudební nástroje a noty byly uloženy v Prostějově a ne ve Valticích. Jakou roli hrál tehdy Prostějov ve správě lichtenštejnských panství? Vždyť v Prostějově, stíhaném v minulosti četnými požáry, se nedá nic najít a lichtenštejnský archiv také žádné vysvětlení neposkytuje. V každém případě sem dnes zdá, že Prostějov měl před Bílou horou zcela jiný význam, než jaký měl v 17. a 18. století.

S existencí kapely je spojena řada dalších otázek. Proč si Karel Lichtenštejn zřídil kapelu (muziku) až po své konverzi ke katolicismu a proč si vybral za jejího vedoucího Zangia. Předpokládali bychom, že si po vzoru císařského dvora vybere za vedoucího své kapely nějakého Itala, ale on si zvolil luterána z Gdaňska. Domnívám se, že mu Zangia spíše někdo ze známých doporučil, než že by mu Zangius sám o sobě své služby nabídl. Nepřekvapuje mne, že o tom doklady neexistují, protože v té době se mnoho důležitých věcí vyřizovalo jen ústně bez administrativy.

Kvalitních, vzdělaných hudebníků v té době v okolí Valtic určitě nebylo. Snad by se nějaký našel ve Vídni nebo v Praze, kde byl Zangius známý i jako skladatel. Ve stejné době měl nějaké zpěváky Jan Jetřich z Žerotína ve Strážnici, který vlastnil polyfonní tisky. Italské hudebníky z řádu minoritů měl tehdy kardinál Ditrichštejn v Mikulově a Ladislav Velen ze Žerotína měl svou kapelu v moravské Třebové (a snad i v Břeclavi?), a to bylo všechno. Hrabě Michael Althan vybudoval nadějný hudební seminář v Oslavanech až po roce 1618.

Z konfesního hlediska je zřejmé, že pro luterána Zangia nebylo problémem přizpůsobit se katolické liturgii, protože většina skladeb, které nakoupil ve Vídni, byla od italských katolických skladatelů a byla určena pro katolickou liturgii. Z nekatolíků jsou tu zastoupeni jen Lechner, Lindner, Hieronymus Praetorius (byli i v Moravské Třebové a Praetorius i v Olomouci) a Hausmann. Pokud Zangius nakupoval noty ve Vídni, znamenalo to, že neznámý obchodník také nečinil rozdíl mezi katolickými a luteránskými skladateli, ale řídil se pouze texty skladeb, které byly použitelné u obou konfesí.

Rovněž je zajímavé, že Zangius budoval kapelu i pro světské účely, o čemž svědčí madrigaly a canzony od převážně italských skladatelů (Agazzari, Billi, Gastoldi, Di Lorenzo, Leoni, Marenzio, Savioli, Vecchi). Obdobný, menší repertoár italské světské hudby najdeme ještě po Bílé hoře u královského rychtáře Jiříka Piškuly v Uherském Hradišti. Madrigaly vyžadovaly výborné zpěváky, kteří znali zpívat a la vista. Karel Lichtenštejn si je mohl jistě zaplatit, ale kde je našel Piškule v Uherském Hradišti, zůstává záhadou. Kromě toho tištěné skladby asi nebyly levné. Za zvláštní považuji to, že v prostějovském inventáři nebylo nic od Handla, který byl v té době oblíben i u nekatolíků.

Poměrně dlouho bylo známo, že Zangius zemřel v létě roku 1617 v Olomouci, ale ani já, někdy na začátku šedesátých let, jsem tomu nevěnoval pozornost, protože mi jméno Zangius nic neříkalo. Hudební slovníky kromě Eitnera, např. Riemann jeho jméno neznaly. Je proto škoda, že podobně jako v případě prostějovského inventáře Mañas ani před ním Dr. Straková nepublikovali Zangiův pozůstalostní spis vcelku. Mañas spíše jen poukazuje na některé položky. I ze skromného seznamu pozůstalosti lze soudit na to, že Zangius zemřel při cestě z Moravy někam. Nevím, dá-li se něco vyvodit z toho, že k cestě potřeboval dvě lůžka a koberec, protože neznám tehdejší kulturu cestování. Více než zlomená jaspisová lžička mne zaujala truhla s různými dopisy. Asi nešlo o velkou truhlu, ale dopisy v ní obsažené, musely mít pro jejího majitele zvláštní význam, když si je bral na cesty. Lze z toho vyvozovat, že se týkaly nějakých diplomatických otázek dvora v Kodani nebo v Berlíně? A jak vysvětlit, že bývalý služebník zemského hejtmana cestoval s nízkou hotovostí čtyř zlarých?

Olomouc byla v roce 1617 zcela jiným městem, než jak ji známe z doby po švédské okupaci v druhé polovině 17. století. Bylo to nejlidnatější, kvetoucí město na Moravě, kterým procházely nejdůležitější obchodní cesty od jihu k Baltu a od východu do Prahy. Bohužel o poměrech v Olomouci těsně před Bílou horou se ani v akademických Dějinách Olomouce (2009) nic nedočteme. Můžeme jen předpokládat, že napětí mezi luterskou a katolickou

stranou v Olomouci se v té době stupňovalo a že eventuální možnost uplatnění pro luteránského skladatele tu byla malá.

Zangiův pobyt na Moravě v letech 1604–1606? byl sice jen epizodou, podobně jako jeho působení v Praze, Benátkách, Berlíně, Kodani nebo i v Gdaňsku. Podobně epizodické bylo na Moravě i působení Italů Abbateho a Cocchiho u kardinála Ditrichštejna. Na druhé straně byl tento Zangius nevýznamnější hudební osobností, která působila na Moravě před Biberem. A stejně jako Biberovi, po něm Fingerovi a Františku Xaveru Richterovi mu asi moravské poměry byly malé.

Díla Nicolaa Zangia na nás dnes působí poněkud konzervativně, když si uvědomíme, co se tehdy odehrávalo v Benátkách a co všechno tehdy bylo známo i v Praze. Vladimír Maňas doprovodil svou práci stylově zdařilou, průkopnickou nahrávkou Zangiových skladeb. Průkopnickou proto, že originální materiál neudává způsob instrumentace a zdvojení nebo náhradu vokálních hlasů dobovými nástroji. Tato práce závisí na znalostech, zkušenostech a vkusu interpreta, což Vladimír Maňas v plné míře má. Škoda jen, že u seznamu skladeb není uvedeno, z které sbírky pocházejí.

Práce Vladimíra Maňase je jedinečným pohledem do dosud spíše temné historie hudby v prvních dvou desetiletích 17. století na Moravě. Vyznačuje se obdivuhodnou znalostí dobových reálií a hudební praxe na Moravě, ale ukazuje i nové souvislosti s kulturou dosud spíše opomíjeného Slezska, zejména Vratislavi. Přináší také nové poznatky o hudbě ve farním kostele v Gdaňsku a na kurfiřtském dvoře v Berlíně a tím získává i význam širší než jen moravský.

Z těchto důvodů vřele doporučuji práci Vladimíra Maňase *Nicolaus Zangius: hudebník přelomu 16. a 17. století* přijmout jako habilitační k udělení akademického titulu docent.

Brno, 30. prosince 2021.

prof. PhDr. Jiří Sehnal, CSc.
emeritní profesor Univerzity Palackého
Filipínského 143/3
615 00 Brno.